

KNJIGA O TABUU KOJI TE SPREČAVA DA SHVATIŠ KO SI
Alan Vots

Alan Vots

KNJIGA O TABUU
KOJI TE SPREČAVA
DA SHVATIŠ KO SI

2024.

Naslov originala
THE BOOK ON THE TABOO AGAINST KNOWING WHO YOU ARE
Alan Watts

Copyright © 1966 by Alan Watts

Izdavač
Miba books, DOO
Dušana Vukasovića 33, Beograd

Za izdavača
Miloš Seferović

Urednik
Žana Jevtić

Prevod
Jakša Jovović

Lektura i korektura
Milena Grujić

Priprema za štampu
Aleksandar Petrović

Plasman za Srbiju
011/713-80-36
065/2783-448

Tiraž
1.000 primeraka

Štampa
Neven, Beograd

MOJOJ DECI I UNUCIMA

Džoani, Dejvidu, Elizabeti, Kristoferu,
Tiji, Marku, Ričardu, Lili, Dajani En, Miri, Majklu

Sadržaj

PREDGOVOR	9
Jedan	
INFORMACIJE O ONOME ŠTO JE UNUTRA	11
Dva	33
IGRA CRNO-BELOG	33
Tri	63
KAKO BITI ISTINSKI LAŽAN	63
Četiri	99
SVET JE TVOJE TELO	99
Pet	123
PA ŠTA?	123
Šest	155
TO	155
KNJIGE	177
O autoru	181

PREDGOVOR

Ova knjiga istražuje neprepoznat ali moćan tabu – našu prećutnu zaveru da ignorišemo činjenicu - ko ili šta jesmo zapravo mi sami. Ukratko, teza je da je preovlađujuće osećanje sopstva, kao zasebnog ega zatvorenog u vreću od kože, jedna halucinacija koja nije u skladu ni sa naukom Zapada niti sa eksperimentalnim filozofskim religijama Istoka – a naročito centralnom i osnovnom vedanta filozofijom hinduizma. Ova halucinacija je podloga za zloupotrebu tehnologije za nasilno potčinjavanje čovekovog prirodnog okruženja i, posledično, njegovog konačnog uništenja.

Stoga nam je hitno potreban osećaj sopstvene egzistencije koji je u skladu sa fizičkim činjenicama a nadvlada naše osećanje otuđenosti od univerzuma. U tu svrhu sam se poslužio rečima vedante, navodeći ih, međutim, na jedan potpuno moderan i zapadnjački način – tako da

ovo delo ne pokušava da bude priručnik ili uvod u vedantu u običnom smislu. To je više jedna unakrsno plodna mešavina zapadne nauke sa istočnjačkom intuicijom.

Posebnu zahvalnost dugujem svojoj ženi, Meri Džejn, za njen brižljiv rad na uređivanju i komentare u vezi sa rukopisom. Zahvalan sam takođe i Fondaciji Bolingen za njenu podršku projektu u okviru kojeg je ova knjiga pisana.

Sosalito, Kalifornija

januar 1966. Alan Vots

INFORMACIJE O ONOME ŠTO JE UNUTRA

Šta bi tačno mlad čovek ili žena trebalo da znaju kako bi bili „u znanju”? Drugim rečima, postoji li neka unutrašnja informacija, neki specijalni tabu, neko pravo znanje o životu i egzistenciji koju većina roditelja i nastavnika ne zna ili neće da otkrije?

U Japanu je nekada bio običaj da se mladima koji će se venčati daje „knjiga jastučnja”. Bilo je to omanje delo štampano graviranim drvenim blokovima, često u boji, a prikazivalo je sve detalje seksualnog odnosa. Nije to bilo samo zato što, kako kažu Kinezi, „jedna slika vredi deset hiljada reči”. To je takođe poštedelo roditelje neprijatnosti da lično objašnjavaju ta intimna pitanja. Ali danas

na Zapadu takve informacije možete dobiti na svakom kiosku. Seks više nije ozbiljan tabu. Tinejdžeri ponekad o njemu znaju više od odraslih.

Ali ako seks više nije veliki tabu, šta jeste? Jer uvek postoji *nešto* što je tabu, nešto potisnuto, nepriznato, ili što se samo nakratko gleda krajičkom oka jer je direktan pogled suviše neugodan. Tabui leže unutar tabua, kao slojevi glavice luka. Kakva bi onda bila Knjiga koju bi očevi ostavljali svojim sinovima a majke ćerkama, a da to nikada otvoreno ne priznaju?

U nekim krugovima postoji jak tabu o religiji, čak i u krugovima gde ljudi idu u crkvu ili čitaju Bibliju. Ovdje je religija privatna stvar. Nije lepo ili nije “kul” pričati ili raspravljati o njoj, a vrlo je loše praviti veliku predstavu od pobožnosti. Ipak, kada se upoznate sa skoro bilo kojom standardnom religijom, zapitate se čemu tolika tajnovitost. Svakako Knjiga koju imam na umu neće biti Biblija, „Dobra knjiga” – ta očaravajuća antologija drevne mudrosti, istorije i mitova koja je toliko dugo tretirana kao sveta krava da bi mogla biti zaključana vek ili dva kako bi je ljudi mogli čuti ponovo čistim ušima. U Bibliji zaista ima tajni, a neke su vrlo subverzivne, ali su sve one toliko upletene u komplikacije, arhaične simbole i načine mišljenja, da je postalo veoma teško objasniti hrišćanstvo modernoj osobi. To jest, osim ukoliko se ne zadovoljavate time da je svedete na to da se bude dobar i pokuša da se imitira Isus, ali niko nikada ne objasni *kako* to uraditi. Da biste to postigli morate imati posebnu moć od boga

poznatu kao „milost”, ali sve što zapravo znamo o milosti je da je neki dobiju a neki ne.

Standardne religije, bilo da govorimo o judaizmu, hrišćanstvu, islamu, hinduizmu ili budizmu, kako se sada praktikuju – nalik su iscrpljenim rudnicima: veoma je teško kopati. Uz neke izuzetke koji se ne mogu tako lako naći, njihove ideje o čoveku i svetu, njihovi simboli, obredi i njihovi pojmovi o ispravnom životu više se ne uklapaju u univerzum kakav mi poznamo, niti u ljudski svet koji se tako brzo menja da je najveći deo onoga što se nauči u školi prevaziđeno na dan maturiranja.

Knjiga o kojoj razmišljam neće biti religiozna na uobičajen način, ali će morati da se pozabavi mnogim stvarima kojima su se bavile religije – univerzumom i čovekovim mestom u njemu, misterioznim centrom iskustva koji nazivamo „lično ja”, problemima života i ljubavi, bola i smrti, kao i pitanjem ima li postojanje neko značenje u *bilo kom* smislu te reči. Jer postoji rastuća predstava da je egzistencija trka pacova u zamci: živi organizmi, uključujući ljude, samo su cevi koje stavljaju stvari na jednom kraju i ispuštaju ih na drugom, a te dve radnje im omogućavaju da nastave sa tim dok se na duži rok ne istroše. Kako bi se ta farsa nastavila, cevi nalaze načine da naprave nove cevi, koje takođe na jednom kraju ubacuju stvari i ispuštaju ih na drugom. Na kraju na kom se ubacuje čak razvijaju ganglije i nerve zvane mozak, sa očima i ušima, kako bi lakše prosjačili unaokolo nešto za gutanje. Kad dobiju dovoljno da jedu, višak energije troše na migoljenje u

komplikovanim obrascima, proizvode svakakve zvuke izdišući i udišući vazduh kroz rupu za ubacivanje i grupišu se kako bi se borili protiv drugih grupa. S vremenom, cevi razvijaju takvo izobilje dodatnih delova da se teško prepoznaju kao proste cevi, a to im uspeva u zaprepašćujuće raznolikim oblicima. Postoji neodređeno pravilo da se ne jedu cevi sopstvenog oblika, ali načelno postoji ozbiljno nadmetanje koji tip cevi će biti na vrhu. Sve ovo deluje neverovatno uzaludno, pa ipak, kad o tome porazmislite, postaje više čudno nego uzaludno. Zapravo, deluje ekstremno čudno.

To je jedna posebna vrsta prosvetljenja kada se ima ovaj osećaj da je uobičajeno, onako kakve su stvari inače, čudno – sablasno i vrlo malo verovatno. G. K. Česterton je jednom rekao da je jedna stvar biti zaprepašćen gorgonom ili grifonom, stvorenjima koja ne postoje, ali sasvim druga i daleko viša biti zapanjen nosorogom ili žirafom, stvorenjima koja postoje, a ne izgledaju tako. Ovo osećanje univerzalne čudnovatosti podrazumeva i bazičnu i žestoku radoznalost o smislu stvari. Čemu, od svih mogućih svetova, ovo kolosalno i naizgled nepotrebno mnoštvo galaksija u tajanstveno iskrivljenom kontinuumu prostor-vreme, ovo beskrajno mnoštvo različitih cevolikih vrsta koje igraju pomamne igre nadmetanja, ovi bezbrojni načini da se „to uradi” od elegantne arhitekture kristala snega ili dijatomeja¹ do zaprepašćujuće veličanstvenosti ptice lire ili pauna?

1 Dijatomeja (eng. Diatome) jednoćelijske silikatne alge (prim. prev.)

Ludvig Vitgenštajn i drugi moderni „logični” filozofi pokušali su da potisnu to pitanje rekavši da ono nema značenje, pa ga stoga ne bi trebalo postavljati. Većinu filozofskih problema treba rešiti tako što ih se otarasite, dolaskom do tačke iz koje takva pitanja poput „Zašto baš ovaj univerzum?” vidite kao jednu vrstu intelektualne neuroze, zloupotrebu reči na taj način da pitanje *zvuči* razumno, ali je zapravo beznačajno kao pitanje „Gde je ovaj univerzum?”, kad jedine stvari koje su svugde moraju biti negde unutar univerzuma. Zadatak filozofije je da izleči ljude od takvih besmislica. Vitgenštajn je, kao što ćemo videti, tu bio u pravu. Bez obzira, radoznalost nije bolest. Radoznalost, i njeno izražavanje kroz poeziju i umetnosti, među najvažnijim su stvarima koje izgleda razlikuju čoveka od drugih životinja, kao i inteligentne i osetljive ljude od morona.

Ima li, onda, nekih informacija o ovoj zapanjujućoj šemi stvari, nešto što se nikada zaista ne probije uobičajenim kanalima odgovora – istorijskih religija i filozofija? Ima. Rečeno je i ponovljeno, ali na takav način da mi, danas, u ovoj posebnoj civilizaciji to ne čujemo. Ne uviđamo da je to krajnje subverzivno, ne toliko u političkom i moralnom smislu, koliko zato što izokreće uobičajeni poredak stvari, naš zdrav razum, naopako i naglavačke. Naravno, može biti i političkih i moralnih posledica, ali zasad nemamo jasnu ideju kakve bi mogle biti. Do sada je ova unutrašnja revolucija uma bila ograničena na pomalo izolovane pojedince. Nikada nije, prema mojim

saznanjima, bila šira karakteristika zajednica ili društava. Često se mislilo kako je preopasna za to. Stoga je tabu.

Ali svet je u jednoj izuzetno opasnoj situaciji, a teške bolesti često iziskuju rizikovanje sa opasnim lekom – kao Pasterov serum za besnilo. Nije to što bismo mogli prosto da raznesemo planetu nuklearnim bombama, ugušimo sami sebe prekobrojnošću, uništimo naše prirodne resurse jer ih slabo čuvamo, ili degradiramo tlo i njegove plodove nedovoljno proučenim hemikalijama i pesticidima. Iznad svega toga je mogućnost da civilizacija bude ogroman tehnološki uspeh, ali pomoću metoda koje će većini ljudi biti zbunjujuće, zastrašujuće i dezorijentišuće – iz prostog razloga što će metode nastaviti da se menjaju. To je poput igranja igre u kojoj se pravila stalno menjaju a da se nikada ne razjasne – igre iz koje se čovek ne može povući bez samoubistva i u kojoj se nikada ne može vratiti na stariju verziju igre.

Ali problem čoveka i tehnike postavlja se skoro uvek na pogrešan način. Kaže se da je čovečanstvo evoluiralo jednostrano, razvijajući tehnološku moć bez uporedivog rasta moralnog integriteta, ili, kako neki radije kažu, bez uporedivog napretka u obrazovanju i racionalnom razmišljanju. Ipak je problem fundamentalniji. Koren cele stvari je način na koji osećamo i shvatamo sebe kao ljudska bića, naš doživljaj toga što smo živi, individualne egzistencije i identiteta. Patimo od halucinacije, od lažne i izvrnute senzacije sopstvene egzistencije kao živi organizmi. Većina nas ima osećaj „sebe lično” kao zasebnog

centra osećanja i aktivnosti, koji živi unutar i ograničen je fizičkim telom – centra koji se „suprotstavlja” „spoljnom” svetu ljudi i stvari, ostvarujući putem čula kontakt sa univerzumom, nepoznatim i stranim. Svakodnevni govor odražava ovu iluziju. „Došao sam na ovaj svet.” „Moraš se suočiti sa realnošću.“ „Kroćenje prirode.”

Ovo osećanje usamljenosti i veoma privremeni posetioci u univerzumu u pravoj su kontradikciji sa svime što se zna o čoveku (i svim drugim živim organizmima) iz nauke. Mi ne „dolazimo” na ovaj svet, mi *izlazimo* iz njega, kao lišće iz grana. Kao „talasi” okeana, „narodi” univerzuma. Svaka individua je odraz celog carstva prirode, jedinstvena aktivnost totalnog univerzuma. Većina individua ovu činjenicu iskusi retko, ili nikad. Čak i oni koji znaju da je istinita u teoriji ne osećaju je ili ne iskuse, ali nastavljaju da budu svesni sebe kao izolovanih „ega” unutar kožne vreće.

Prvi rezultat ove iluzije je to što je naš stav prema „spoljnom” svetu u velikoj meri neprijateljski. Oduvek „pobeđujemo” prirodu, svemir, planine, pustinje, bakterije i insekte, umesto da naučimo da sarađujemo sa njima na harmoničan način. U Americi su veliki simboli tih pobeda buldožer i raketa – instrument koji ruši brda i pretvara ih u ravne staze za kutijice od otpadnog lima i veliki falusni projektil koji cepa nebo. (Uprkos tome, imamo i dobre arhitektae koji znaju da uklope kuće u brdo a da ne pokvare pejzaž, i astronome koji znaju da je Zemlja već daleko u svemiru i da su nam za istraživanje

drugih svetova najpotrebniji osetljivi elektronski instrumenti koji, poput naših očiju, približavaju udaljene objekte našem mozgu.)² Neprijateljski stav pokoravanja prirode ignoriše osnovnu međuzavisnost svih stvari i događaja – da je svet izvan kože zapravo produžetak naših tela – i završiće se uništenjem upravo onog okruženja iz kojeg smo ponikli i od kojeg nam ceo život zavisi.

Drugi rezultat osećanja da smo zasebni umovi u tuđinskom, i uglavnom glupom, univerzumu je odsustvo zdravog razuma, načina da se složimo oko toga da svet ima smisla. To je samo moje mišljenje nasuprot vašem, te stoga najagresivniji i nasilniji (samim tim neosetljivi) propagandista donosi odluke. Zbrka suprotstavljenih mišljenja ujedinjena snagom propagande najgori je mogući izvor kontrole za moćne tehnologije.

Možda onda deluje da nam treba neki genije da izmisli neku novu religiju, životnu filozofiju i pogled na svet, verodostojnu i opšteprihvatljivu za kraj dvadesetog veka, a pomoću koje bi svaki pojedinac mogao da doživi svet kao celinu i naročito da njegov život ima značenje. Ovo, kao što nam istorija uvek iznova pokazuje, nije dovoljno. Religije dele ljude i svađaju ih. One su jedan oblik nadmetanja jer zavise od odvajanja

2 „Ne verujem da će bilo šta vredno proizaći iz istraživanja gomile šljake od koje se sastoji površina Meseca... Niko ne bi trebalo da pomisli da ogromni budžet Nase ukazuje na to da astronomija dobija dovoljno podrške.“ Fred Hojl, *Galaksije, jezgra i kvazari*, Harper & Row, Njujork, 1965 (prim. aut.)

„spašenih” od „prokletih”, istinskih vernika od jeretika, pripadnika grupe od onih koji su van nje. Čak i religiozni liberali igraju igru „mi–smo–tolerantniji–od–vas”. Štaviše, kao sistemi doktrine, simbolizma i ophođenja, religije otvrdnu u institucije koje moraju upravljati odanošću, biti branjene i očuvane „čistote”, i – zato što su sva uverenja žestoka nadanja, te stoga skrovište za sumnje i nesigurnost – religije moraju da stvaraju preobraćenike. Što je više ljudi koji se slažu sa nama, manje je uznemirujuće nesigurnosti u vezi sa našom pozicijom. Na kraju, čovek je posvećen tome da bude hrišćanin ili budista, šta god može u obliku novog znanja. Nove i nesvarljive ideje treba prepakovati u religioznu tradiciju, ma koliko bile u neskladu sa njenim originalnim doktrinama, tako da vernik i dalje može da se uspravi i ustvrdi: „Ja sam prvi i najistaknutiji sledbenik Hrista/Muhameda/Bude, ili koga god.” Neopoziva posvećenost bilo kojoj religiji nije samo intelektualno samoubistvo, to je očigledna nevera jer zatvara um za bilo kakve nove vizije sveta. Vera je, iznad svega, otvorenost – čin poverenja u nepoznato.

Strastveni Jehovin svedok jednom je pokušao da me ubedi da kada bi postojao bog ljubavi, sigurno bi čovečanstvu obezbedio pouzdan i nepogrešiv udžbenik prema kojem bi se trebalo ponašati. Odgovorio sam mu da nijedan obziran bog ne bi uništavao ljudski um čineći ga tako rigidnim i neprilagodljivim da zavisi od jedne knjige, Biblije, za sve odgovore. Jer je svrha reči, te stoga i knjige,

da ukažu na ono izvan sebe, svet života i iskustva koji nije samo od reči ili čak ideja. Baš kao što novac nije stvarno, jestivo bogatstvo, tako ni knjige nisu život. Idolizovati spise je kao jesti papirnu valutu.

Stoga je Knjiga koju bih voleo da ostavim svojoj deci nejasna. Uvela bi ih u novi domen, ne samo od ideja, već i od iskustva i osećanja. Bila bi privremeni lek, a ne dijeta; tačka odvajanja, a ne večna referentna tačka. Pročitali bi je i završili s njom, jer ako bi bila dobro i jasno napisana ne bi morali da se vraćaju iznova i iznova radi skrivenih značenja ili pojašnjenja opskurnih doktrina.

Ne treba nam nova religija niti nova Biblija. Treba nam novo iskustvo – novi osećaj šta je to biti „ja”. Uvid u život (što je, naravno, mudro i dubokoumno gledište) je da je naše normalno osećanje sebe prevara, ili, u najbolju ruku, uloga koju privremeno igramo, ili smo na prevaru uvučeni u nju – uz naš prećutni pristanak, baš kao što je svaka hipnotisana osoba u suštini voljna da bude hipnotisana. Najjače nametan od svih poznatih tabua je tabu protiv znanja o tome ko ili šta smo zapravo ispod maske svog naizgled zasebnog, nezavisnog i izolovanog ega. Ne mislim na Frojdiv varvarski Id ili nesvesno kao postojeću realnost iza fasade ličnosti. Frojd je, kao što ćemo videti, bio pod uticajem mode devetnaestog veka zvane „redukcionizam”, neobične potrebe da se unizi ljudska kultura i inteligencija tako što će se nazvati srećnim nusproizvodom slepih i iracionalnih sila. Tada su se veoma trudili da dokažu da na trnjini može da rodi grožđe.